

OZOD SHARAFIDDINOV ADABIY TANQIDCHILIK FAOLIYATI

FarDu Filologiya fakulteti

O'zbek tili yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Abdukarimova Muxtasar Sohodillo qizi

@abdukarimovamuxtasar17@gmail.com

Anotatsiya. Ushbumaqolada o'zbek adabiyotshunosligi va tanqidchilikning yirik namoyandalaridan biri — Ozod Sharafiddinoning tanqidchilik faoliyati keng tahlil qilinadi. Ozod Sharafiddinov ning adabiy asarlarni baholashdagi haqqoniylik, badiiylik va milliylik tamoyillariga asoslangan yondashuvi, yozuvchi va shoirlar ijodiga bergan xolis baholari ilmiy tahlil qilinadi. Tanqidchining ijodiy merosida adabiy jarayonni yangilash, milliy adabiy tafakkurni rivojlantirish, ijodkor shaxsiga hurmat bilan yondashish kabi muhim g'oyalar yetakchi o'rin egallashi ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar. Tanqid, tanqidchi, adabiy-tanqid, munaqid, adabiy portret, poziya, badiiylik, zamonaviylik.

Kirish. Ozod Sharafiddinov o'zbek adabiy tanqidchiligi tarixida mustahkam o'rin egallagan bo'lib, uning ilmiy merosi adabiy tafakkur rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. U adabiy asarlarni baholashda faqat g'oyaviy mezonlarga emas, balki badiiylik, obrazlilik, uslubiy mahorat kabi jihatlarga ham alohida e'tibor qaratgan. Tanqidchi sifatida u ijodkor shaxsini hurmat qilish, asarning ichki mohiyatini chuqur anglash va uni keng kitobxon ommaga to'g'ri yetkazish kabi muhim vazifalarni ilgari surgan. Maqolaning maqsadi — Ozod Sharafiddinov ning tanqidchilik faoliyatini har tomonlama tahlil qilish, uning ilmiy-estetik qarashlarini yoritish hamda o'zbek adabiyotshunosligidagi o'rnini aniqlashdan iborat. Shu bilan birga, maqolada tanqidchining adabiy jarayonga ta'siri, uning metodologik yondashuvlari va ilmiy merosining bugungi kundagi ahamiyati ham ochib beriladi. Maqolaning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda adabiy tanqidning nazariy va amaliy asoslarini chuqur o'rganish, milliy adabiyot rivojida muhim o'rin tutgan olimlar merosini qayta tahlil qilish zarurati ortib bormoqda.

Asosiy qism . O .Sharafiddinov 1929-yili Q o'qon yaqinidagi Oxunqaynarda xizmatchi oilasida tug'ildi. Bolaligidan Toshkentda yashadi. Ziyrak va qobiliyatli Ozod 14-o'rta maktabni oltin medal bilan tugatdi. O 'rta Osiyo davlat universitetining filologiya fakultetida o'qidi (1946-1951). M.Gorkiy nomidagi Jahon adabiyoti institutida tahsil oldi. O 'zbek poemalari ustida qunt bilan ijodiy ish olib , «Hozirgi o'zbek sovet poemalari» degan mavzuda nomzodlik dissertatsiyasini (1955) himoya qildi. XX asming 90-yillarigacha o'zi tahsil olgan-Toshkent davlat universiteti (hozirgi

O‘zbekiston (UZM) filologiya fakultetining o‘zbek adabiyoti kafedrasida ishladi. So‘ng «Sharq» matbaa konserni hamda «Tafakkur» jurnalining tashkilotchi va yetakchilaridan bin sifatida faoliyat ko‘rsatdi. So‘ngra 1997-yilda tashkil etilgan «Jahon adabiyoti» jurnalining bosh muharriri lavozimiga tayinlandi. 1970-yili "Istirohat o‘zbekisiy sovetiskiy loteraturmaya" nomli yirik asar uchun bir guruh adabiyotshunos olimlar qatori O. Sharafiddinov ham Beruniy nomidagi O‘zbekiston Davlat mukofoiiga sazovor bo‘ldi. Mustaqillik yillarida olimning serqirra va qizg‘in faoliyati munosib taqdirlandi. Hukumatimizning qator orden va medallariga loyiq topildi. O. Sharafiddinovni adabiy jamoatchilikka tanitgan jiddiy va salmoqli ishi «Lirika haqida mulohazalar» maqolasidir. Maqola lirika haqida 50-yillaming ikkinchi yarmidagi munozarada yalt etib ko‘zga tashlandi. 50-yillaming boshlarida avj olgan «konfliktsizlik nazariyasi» keltirgan oqibatlamli lirik she‘rlar misolida ishonarli va ta’sirli tahlil etgan. O. Sharafiddinov timsolida yangi tipdagi o‘zbek tanqidchisi shakllanib kelayotgani ko‘rindi. Tanqidchilikdagi ayrim biryoqlamaliklar tufayli M. Shayxzoda va Mirtemirdck ulkan shoirlar ijodi chuqur, haqqoniy bahosini olmay kelayotgan edi. Munaqqid navbatdagi ishlarini shu ikki ulkan shoir ijodiga bag‘ishladi. M. Shayxzoda va Mirtemimining O. Sharafiddinov tomonidan yaratilgan adabiy portretlari bu janm ing o‘zbek tanqidchi-ligidagi go‘zal namunalari qatorida turadi. Tanqidchi ijodi 60-70-yillarda sermahsul bo‘ldi. U davr adabiyoti va tanqididagi yutuq va kamchiliklarni tahlil qilib, umumlashtirib, ilmiy-biografik monografiyalari, adabiy portretlari, muammoli maqolalari bilan adabiy tanqid ko‘lamini kengaytirdi. Tarixiylik va zamonaviylik muammolari ustida jiddiy va rang-barang izlanishlar olib bordi. Davrzug umiga qaramay, A. Qodiriy, Cho‘lpon, Fitrat ijodi haqida o‘qtin -o‘qtin ijobiy fikrlar aytishga urindi. A. Qahhorga nohaq munosabatlar yana bosh ko‘targanda jasorat bilan uni himoya qilishga kirishdi, merosga biryoqlama qarashlarga qarshi kurash olib bordi.

O. Sharafiddinov tanqidchilikka poeziya «yo‘!akcha»sidan kirib keldi, adabiy jarayonda yctuk munaqqid, mohir portretnavis, adabiy tanqid muammolarini izchil yoritib beruvchi olim hamda mohir tarjimon sifatida tanildi. Ozod Sharafiddinovning adabiy tanqid rivojiga qo‘shgan eng muhim hissasi-poeziyadagi badiiylik va zamonaviylik masalalarini dadil ko‘tarib chiqishida, bu muammolarni yangicha ilmiy-nazariy fikrlar va qarashlar bilan boyitishda namoyon boldi. Ozod

Sharafiddinovning «Zamon. Qalb. Poeziya» (1962) deb nomlangan ilmiy kashfiyotlarga boy, o‘zbek she‘riyatining kechagi kuni va bugunidagi yutuq, kamchiliklar umumlashtirilgan salmoqli kitobida o‘z ifodasini topdi. Kitobdagi maqolalarida hatto G‘afur G‘ulomdek avtoritetlarni asoslab tanqid qilishga, H. G‘ulom, A. Muxtor, Mirmuhsin ijodida Lenin, partiyani madh etish masalalarida nuqsonlarga yo‘l qo‘yilayotganini aytishga ju‘ra t qildi. Bu — davr tanqidchiligi uchun katta gap, muhim hodisa edi. Shu ma’noda bu tadqiqot faqat muallif ijodidagina emas, shu davr o

‘zbek tanqidchiligining ham prinsipial yutuqlaridan biri bo‘lib qoldi. Olimning navbatdagi «Adabiy etudlar*» (1968) nomli kitobidan joy oigan maqolalarda A.Qahhor, Zulfiya, M.Boboyev, P.Qodirov asarlarini tahlil qilindi. «Qalbimizga yaqin shoira» maqolasida Zulfiyaning go‘zal va nafis ijodiy portreti yaratildi. «Shoiring yo‘li» maqolasida M Boboyev ijodi haqida bahs yuritilgan. Bu kamtar va zahmatkash qalam sohibi haqida, umuman, o‘zbek tanqidchiligida shu vaqtgacha yaratilgan e‘tiborli ishlardan bir bo‘lib kelmoqda. Hayotda o‘z isbotini topdi. O Sharafiddinov adabiy tanqid va uning muammolari haqida astoydil qayg‘urgan olimlardan biridir. Xususan, uning «Talant xalqmulki» (1979) deb nomlangan kitobida munaqqidning yoshlar ijodiga haqidagi bir qator adabiy-tanqidiy maqolalari, she‘riyat rivojiga bag‘ishlangan tadqiqotlari o‘rin oigan. O.Sharafiddinov 60—70-yillardayoq Cho‘lpon va Fitrat ijodi haqida goh pinhon, goh oshkor o‘z fikrlarini ayta boshlagan munaqqiddir. Bu yo‘nalishda u matbuotda fikrlarini ochiq aytish imkoniyatiga ega bolmagan edi. lekin talabalarga o‘z fikrlarini ochiq aytishdan o‘zini tiyolmadi. Buning uchun rasmiy doiralardan ko‘p bor dakki ham eshitdi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Ozod Sharafiddinov o‘zbek adabiy tanqidchiligi taraqqiyotida muhim o‘rin egallagan yirik olim va tanqidchi sifatida namoyon bo‘ladi. Uning ilmiy faoliyati davomida ilgari surgan g‘oyalari, badiiy asarni tahlil qilishdagi chuqur va asosli yondashuvi, estetik mezonlarga sodiqligi o‘zbek adabiyotshunosligining rivojlanishiga katta hissa qo‘shdi. Ozod Sharafiddinov tanqidchilik faoliyatida haqqoniylik, xolislik va ilmiylikni ustuvor tamoyil sifatida belgilab, adabiy jarayonda sog‘lom muhit shakllanishiga xizmat qildi. U ijodkor shaxsiga hurmat bilan yondashgan holda, asarlarning badiiy qimmatini aniqlash, ularning ijtimoiy-estetik ahamiyatini ochib berishga intildi. Shu jihatdan uning tanqidiy merosi nafaqat o‘z davri, balki bugungi kun adabiyotshunosligi uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Ozod Sharafiddinov. Adabiy tanqid haqida maqolalar. – Toshkent: G‘afur
2. G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1981.
3. Ozod Sharafiddinov. Ijodni anglash baxti. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2004.
4. Ozod Sharafiddinov. Tanqid va tafakkur. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 1998.
5. Ozod Sharafiddinov. Adabiy etyudlar. – Toshkent: Yosh gvardiya, 1978.
6. Ozod Sharafiddinov haqida: Zamondoshlar xotirasi. – Toshkent:
7. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyoti, 2010.
8. Ibrohim G‘afurov. Adabiy tanqid nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2005.
9. Naim Karimov. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1999.